

Position Paper ⁱ

Gezinscoaching: een specifieke methodiek voor het werken met gezinnen in een maatschappelijk kwetsbare positie?

Zes fundamentele op basis van het onderzoek en ondersteuningstraject

Van den Cruyce Nele¹, Nys Kristien², Vandewaerde Simonne², Stoové Esther² & Hermans Koen¹

¹ LUCAS - KU Leuven

² Odisee-hogeschool

Context

In 2021 lanceerde de Vlaamse overheid een oproep om gedurende twee jaar pilootprojecten lokale gezinscoaches te ondersteunen die waardevolle input kunnen leveren om tot een breed toepasbaar Vlaams kader voor lokale gezinscoaches te komen (Projectoproep 'lokale gezinscoaches', 2021). Vijf projecten reageerden op die oproep: Baldemore, Bilzen, Herenthout, Leuven en Oostende. Onderzoekers van het Steunpunt WVG (Van den Cruyce, De Wilde, Hermans, & Van Lancker, 2023) voerden het onderzoek uit en medewerkers van de Odisee-Hogeschool waren samen met De Link vzw verantwoordelijk voor het ondersteuningstraject (Nys, Vandewaerde, Stoové, 2023). Beide teams hebben samen deze position paper geschrevenⁱⁱ. Hierin onderscheiden we op basis van zowel het onderzoek als het ondersteuningstraject zes fundamentele kenmerken van gezinscoaching als methodiek om gezinnen in een kwetsbare situatie te ondersteunen.

We gaan eerst kort in op de resultaten van het onderzoek. Daarna bespreken we de zes fundamentele kenmerken van gezinscoaching. Tot slot bespreken we de randvoorwaarden voor een succesvolle implementatie van de methodiek en geven we een aantal afsluitende gedachten weer over gezinscoaching in relatie tot andere hulpverleningsinitiatieven en de regelgeving.

Impact van gezinscoaching

De meerwaarde van gezinscoaching wordt erkend door zowel de doelgroep als de gezinscoaches zelf. Hoewel de gezinscoaches doorheen het traject niet altijd effectieve verandering in de structurele levensomstandigheden van de gezinnen konden teweegbrengen, werd de ondersteuning als betekenisvol ervaren door de betrokken gezinnen. Het gaat bovenal om gezinnen die het vertrouwen in hulpverlening kwijt zijn en geconfronteerd worden met een veelheid aan uitdagingen. Gezinscoaches helpen de meest kwetsbare gezinnen bovenal het hoofd boven water te houden.

Het onderzoek en het lerend netwerk tonen duidelijk aan dat gezinscoaches, net als andere hulpverleners, botsen tegen de meer structurele uitdagingen binnen de samenleving, zoals de huisvestingsproblematiek en de wachtlijsten binnen de hulpverlening. Impact realiseren is dan soms vechten tegen de bierkaai. Daarnaast is er sprake van discriminatie van de meest kwetsbare gezinnen. Dit zelfs in de basiszorg en -hulpverlening.

De registratie in het onderzoek liep slechts over een beperkte periode van 1 jaar. Desondanks bleek duidelijk dat gezinscoaching zelfs in een korte periode een significant effect kan hebben op de levensomstandigheden van de gezinnen. Zo bleek op basis van een vergelijking aan de hand van de kansarmoede index van Kind en Gezin dat een deel van de gezinnen mede dankzij de ondersteuning van de gezinscoaches effectief uit de kansarmoede is geraakt. Verbeteringen op vlak van gezinsondersteuning, administratie, vrijetijdsparticipatie van ouders en kinderen springen het meest in het oog. De gezinscoach draagt als belangenbehartiger ertoe bij dat de gezinnen effectief toegang krijgen tot (al) hun (basis)rechten. Deze reële impact en het potentieel van gezinscoaching op langere termijn kan en mag gezinszins weggeënuanceerd worden.

Zes fundamenteën van gezinscoaching

Fundament 1: Doelgroep = de meest kwetsbare gezinnen

De doelgroep van gezinscoaching zijn de meest kwetsbare gezinnen. Het gaat om een heel **ruim scala aan kwetsbaarheden** die zowel in het heden als in het verleden een rol kunnen gespeeld hebben. Hierbij kan gedacht worden aan slechte woonomstandigheden (kwaliteit en betaalbaarheid), precare financiële situatie, slechte gezondheid (fysiek, mentaal en sociaal), problematische opvoedingssituaties etc. Deze kwetsbaarheden zijn niet altijd duidelijk of zichtbaar bij de start van de begeleiding.

Daarnaast legt gezinscoaching zich toe op gezinnen die negatieve ervaringen gehad hebben met hulpverlening (bv. intergenerationeel trauma, ervaring van discriminatie in reguliere hulpverlening), gezinnen voor wie de hulpverlening te weinig afgestemd was op hun verwachtingen en noden, gezinnen die mede daardoor wantrouwen tegenover hulpverlening opbouwden. Ook gezinnen die geen toegang kregen tot hulpverlening en gezinnen die door de mazen van het net vallen maar via outreachend werken bereikt kunnen worden, maken deel uit van de doelgroep.

Fundament 2: Langdurig beschikbare vertrouwenspersoon

In tegenstelling tot andere hulpverlening vertrekt gezinscoaching van een **langdurige begeleiding door eenzelfde persoon**. De gezinscoach wordt een ware **vertrouwenspersoon** waarbij het gezin langdurig, zonder vooropgestelde eindtermijn, terecht kan. De gezinscoach staat niet beoordelend, met oog en waardering voor de mogelijkheden en krachten van het gezin, naast het gezin en zoekt samen met het gezin, op vraag van het gezin naar mogelijke oplossingen voor uitdagingen, ook wanneer het niet goed gaat met het gezin. Telkens opnieuw probeert de gezinscoach het mandaat te verwerven van het gezin en zal de gezinscoach niks doen als dat niet gevraagd of afgestemd is met het gezin.

Deze langdurigheid vertaalt zich in een lage caseload en flexibele opstelling van de gezinscoach. De **intensiteit en de looptijd** van een begeleiding door de gezinscoaches is **variabel en volledig afhankelijk van de wensen en noden van het gezin**. Waar een begeleiding op het ene moment zeer intensief kan zijn (dagelijks of wekelijks fysiek contact), is dit op andere momenten veel minder het geval (maandelijks) en kan zelfs een rustpauze ingelast worden zonder dat dit controlesystemen in gang zet. De gezinscoach is zich ook bewust van alle perspectieven binnen het gezin, van de mogelijke intergenerationele aspecten die spelen en werkt met alle personen in het gezin. Dit vraagt een voortdurende meervoudige partijdigheid van de gezinscoach.

Fundament 3: À la carte in plaats van voorgestructureerd

Het meest typerende kenmerk van gezinscoachwerk, waarmee gezinscoachwerk zich van andere hulpverleningsinitiatieven onderscheidt, is dat het **niet voorgestructureerd** is. Zo werken gezinscoaches niet vanuit een bestaand aanbod aan diensten, hulpmodules of begeleidingstrajecten van hun eigen organisatie.

Gezinscoaches werken ten volle, altijd en overal vanuit een **zo open mogelijke en generalistische blik op de verschillende levensdomeinen**. De gezinscoach is bovenal **specialist in het zoeken naar oplossingen samen mét de gezinnen** voor de uitdagingen waarmee ze geconfronteerd worden. In tegenstelling tot klassieke invulling van de functie van een casemanager gaan gezinscoaches **ook zelf aan de slag met het gezin**. Ze helpen gezinnen met praktische administratieve taken, begeleiden gezinnen op overlegmomenten, verwijzen gezinnen naar bestaand hulpaanbod door etc. Ze staan altijd naast het gezin in contacten met andere hulpverlening die betrokken is. Waar de casemanager vooral het accent legt op het afstemmen van de bestaande hulp en het gezin de bomen door het bos helpt zien, vertrekt de gezinscoach volledig vanuit het perspectief van het gezin en werkt volgens de noden van het gezin.

Fundament 4: Belang van dagelijkse activiteiten

Een specifiek en essentieel onderdeel van gezinscoaching is de aandacht én de tijd nemen voor **dagelijkse, soms zelfs schijnbaar banale, activiteiten die integraal deel uitmaken van de hulpverlening**.

Een koffie drinken, mee op uitstap gaan met het gezin, informeel contact en andere mogelijkheden van nabij zijn creëren ontspannende en bovenal positieve momenten tussen het gezin en de gezinscoach die bijdragen tot **het opbouwen en behouden van de vertrouwensband**. Investeren in deze momenten en activiteiten, draagt fundamenteel bij aan het (beter) kunnen capteren van de noden in de gezinnen en een accurater inzicht in de realiteit waarin zij leven. Daarnaast worden deze momenten eveneens gebruikt om aan **modeling** te doen, waarbij gezinnen op een natuurlijke wijze op sleeptouw genomen worden in het dagelijks samenleven, in de nabije leefomgeving en in de bredere samenleving.

Fundament 5: Belangenbehartiger

Gezinscoaches zijn de ultieme **belangenbehartiger** van de gezinnen. Ze zorgen ervoor dat de gezinnen krijgen waar ze recht op hebben en correct behandeld worden door de hulpverlening. Dit ook in crisissituaties.

Gezinscoaches staan in tegenstelling tot andere hulpverleningsdiensten **steeds aan de zijde van het gezin**, ook wanneer het moeilijk is. Gezinscoaches geven wel degelijk een signaal aan de nodige diensten wanneer zij bijvoorbeeld dienen op te treden om de veiligheid te garanderen. Dat gebeurt evenwel pas na een gesprek daarover mét het gezin. Gezinscoaches zullen ook in deze crisissituaties steeds naast het gezin blijven staan en als **sociale advocaat** al hun rechten blijven vrijwaren.

Fundament 6: Laagdrempelige lokale inbedding

Het is niet eenduidig te ontwaren vanuit welke organisatie de gezinscoachen het meest optimaal (lokaal) kunnen werken. Goede praktijken situeren zich zowel in een OCMW, in een Huis van het Kind, als in een combinatie van verschillende diensten en organisaties (bv. nulde, eerste en tweede lijn). Gemeenschappelijk kenmerk is dat het bovenal **lokale laagdrempelige diensten** betreft die – indien deze voor handen zijn - ook gemakkelijk de link kunnen leggen naar andere lokale laagdrempelige activiteiten (bv. vrije tijd, ontmoeting enz.) en op die manier netwerkversterkend kunnen werken.

Van doorslaggevend belang is het positief (vertrouwen opwekkend) **imago van gezinscoaches**. Gezinscoaches moeten bovenal vertrouwen kunnen opbouwen bij de gezinnen en worden bijgevolg in naam best niet gelinkt aan meer controlerende organisaties in de hulpverlening. De niet-controlerende rol moet uiteraard niet alleen in naam maar ook in de praktijk worden waargemaakt.

Randvoorwaarden

Diensten en organisaties spelen een essentiële rol om de kern en de basis- en handelingsprincipes van gezinscoachwerk mogelijk te maken. Het betreft zowel de dienst of organisatie van waaruit een gezinscoach aangesteld is als andere diensten en organisaties die in functie van de noden van gezinnen betrokken (moeten) zijn. Het proces en wat in de ondersteuning met het gezin gerealiseerd kan worden, is ontegensprekelijk afhankelijk van het **mandaat** dat de gezinscoach **vanuit de eigen dienst of organisatie en de andere diensten en organisaties** krijgt. Dit loopt niet altijd even vlot. **De rol van een coördinator** wordt als cruciaal omschreven om daarin verandering te brengen.

Zowel gezinscoachen, coördinatoren en diensthoofden, als gezinnen in een kwetsbare situatie onderschrijven het belang van **ondersteuning voor de werking van gezinscoaching**. Het is bovenal een praktijk in voortdurende ontwikkeling, waarbij (handelings)vragen in relatie tot het werken met de gezinnen, het hulpverleningslandschap en het beleid zich voordoen. Een **reflecterende en lerende houding** maakt deel uit van het DNA van de werking. Een gezinscoach moet ingebed zijn in een **lokaal team van gelijkgestemden en bondgenoten** (met gedeelde en onderschreven basis- en handelingsprincipes, gedragen samenwerkingsafspraken) die mee instaan voor continue ondersteuning in de praktijk (met bijvoorbeeld intervisie, casusbespreking) en die een brugfiguur naar andere (te betrekken) diensten en organisaties en het beleid kunnen zijn. Een dergelijke inbedding en de daarmee gepaard gaande ondersteuning vormt een wezenlijk onderdeel van een retentiebeleid (cf. openstaande ondersteuningsvragen, druk bij gezinscoachen enz. vermijden).

Bijzondere aandacht dient te gaan naar de ondersteuning van de gezinscoaches. De begeleiding van de projecten maakt duidelijk dat gezinscoaches nood hebben aan **intervisie om de eigenheid van de methodiek te verzekeren**. Gelet op de mandaat-versterkende rol van coördinatoren, is het aangewezen dat ook zij daarin betrokken worden. De ondersteuning wordt het best bovenlokaal georganiseerd, zodat er voldoende uitwisseling is tussen de verschillende werkingen die met de methodiek aan de slag gaan. Deze bovenlokale ondersteuning is niet enkel noodzakelijk voor het functioneren van de gezinscoaches, maar kan ook fungeren als een vorm van **kwaliteitsbewaking**. Regelmatige uitwisseling tussen gezinscoaches, het inbrengen van specifieke theoretische kennis op basis van de methodiek zorgt er tevens voor modelgetrouwheid van de methodiek. Modelgetrouwheid betekent dat de gezinscoaches zich uitdrukkelijk baseren op de fundamenteën en die ook als leidraad gebruiken bij het dagelijkse handelen. Het is dan ook aangewezen dat die bovenlokale ondersteuning wordt toegewezen aan een instantie die inhoudelijke expertise heeft op het gebied van de methodiek zelf en op het gebied van het organiseren van intervisie en individuele (lokale) ondersteuning.

Zowel vanuit het perspectief van de gezinnen en de gezinscoaches is een **structurele inbedding in een reguliere werking én structurele middelen** essentieel. Beiden bevorderen op verschillende manieren de continuïteit van ondersteuning en de 'algemene' (cf. voor 'elk' gezin) beschikbaarheid van de ondersteuning:

- De gezinscoachwerking wordt minder afhankelijk van lokale beleidskeuzes en politieke veranderingen (zoals een wisselende bestuursploeg). Ingeschreven in een bovenlokaal kader en regelgeving biedt het een (grotere) garantie dat er in elke gemeente of regio een gezinscoachwerking is. Het mag er eigenlijk niet toe doen in welke gemeente je woont als je ondersteuning van een gezinscoach nodig hebt.
- Gezinscoachen kunnen op langere termijn geëngageerd en aangesteld worden (cf. retentiebeleid) om de jobonzekerheid te vermijden die al dan niet leidt tot personeelsverloop en gepaard kan gaan met:

- breuklijnen in het ondersteuningstraject: meerdere gezinscoachen die elkaar opvolgen in een of meerdere gezinnen;
  - verloren gaan van opgebouwde ervaring en expertise om ondersteunend, afgestemd op gezinnen in een kwetsbare situatie, te werken met een diversiteit aan gezinnen, vragen, levensdomeinen;
  - hiaten in het opgebouwde netwerk van lokale diensten en organisaties én hun medewerkers (aanspreek-, toeleidings- en brugfiguren).
- Een structurele verankering en daaraan verbonden middelen bieden een grotere garantie om de caseload te beperken en zodoende gezinscoachwerk ‘werkbaar’ te houden, gegeven de zwaarte en complexiteit van in elkaar verweven problemen op verschillende levensdomeinen.

Op lokaal niveau onderbouwd en kwaliteitsvol gezinscoachwerk realiseren, vraagt een **bovenlokaal uitgeschreven kader** waarin de basis- en handelingsprincipes én de randvoorwaarden beschreven staan.

Concluderende gedachten over gezinscoaching in relatie tot de ontwikkelingen in de regelgeving en andere ondersteuningsinitiatieven

Gezinscoaches maken echt wel een verschil in het leven van **gezinnen in de meest kwetsbare situaties**. De gezinscoach is dé ultieme vertrouwenspersoon en belangenbehartiger die de vooruitgang en mogelijkheden in en rond het gezin blijft zien, ook wanneer het gezin in crisis verkeert. Door het hanteren van een intergenerationeel perspectief en de voortdurende waakzaamheid voor systematische achterstelling, dragen gezinscoaches ontegensprekelijk bij aan armoedebestrijding. Kansarmoede ten gronde aanpakken vraagt evenwel meer dan gezinscoaching alleen. Heel wat uitdagingen waarmee deze gezinnen geconfronteerd worden zijn immers van structurele aard: huisvesting, inkomen, schulden, gezondheid. Een breed pakket van flankerende en structurele maatregelen die langlopende en coherente inspanningen vragen op lokaal en bovenlokaal niveau zijn nodig.

Recentelijk heeft de Vlaamse overheid een aantal initiatieven genomen die op het eerste gezicht lijken aan te sluiten bij gezinscoaching. We denken dan aan de functie van trajectondersteuner die voorzien is in het ontwerp van decreet over de organisatie van een geïntegreerd gezins- en jeugdhulpbeleid (zie art. 12), aan één gezin één plan (1G1P) en het geïntegreerd breed onthaal (GBO). Tegelijkertijd wijzen we erop dat **gezinscoaching een specifieke methodiek** is met een specifieke invulling en bedoeld voor een specifieke doelgroep, zijnde de meest kwetsbare gezinnen. Niet elke trajectondersteuner dient te werken volgens de principes van gezinscoaching, maar wel als het gaat om gezinnen die duidelijke overeenkomsten vertonen met de hierboven omschreven doelgroep. Kortom, trajectondersteuning valt niet exclusief samen met gezinscoaching, er zijn verschillende varianten van trajectondersteuning mogelijk met verschillende specifieke kenmerken.

Daarnaast zet de methodiek van gezinscoaching ook **de discussie op scherp** met betrekking tot de rol die de ondersteuner opneemt en **hoe die zich verhoudt tot andere (betrokken) hulpverlening**. Eerder kwam al aan bod dat een gezinscoach in tegenstelling tot een ‘klassieke’ casemanager actief mét en in het gezin werkt. 1G1P zet ook sterk in op vraagverheldering, maar is de meeste gevallen tijdelijk van aard en dat met het oog op een doorverwijzing mocht bijkomende hulpverlening nodig zijn. Gezinscoaches investeren daarentegen langdurig in vertrouwensopbouw om onder meer ondersteuningsvragen of -noden op het spoor te kunnen komen. Het GBO heeft verschillende opdrachten zoals outreachend werken, vraagverheldering en opvolging van de continuïteit van de hulpverlening. Dat zijn aspecten die we ook terugvinden bij gezinscoaching, maar het grote verschil is

dat de gezinscoachbegeleiding geen einddatum heeft en verder gaat dan het louter ‘opvolgen’ van de continuïteit van de hulpverlening (cf. mét het gezin aan de slag blijven gaan). Natuurlijk kunnen GBO’s ervoor opteren om de methodiek van gezinscoaching toe te passen in hun werking.

Gezinscoaching wordt in deze position paper bewust gedefinieerd als methodiek die door een veelheid van organisaties kan opgenomen worden en in meerdere organisaties of netwerverbanden kan landen. Hierbij is het wel van primordiaal belang dat een bepaalde **kwaliteitsgarantie inzake de methodiek** uitgewerkt wordt. De specifieke eigenheid van de methodiek van gezinscoaching dient immers gevrijwaard te worden opdat deze zijn meerwaarde efficiënt kan blijven realiseren op het terrein.

Reeds in het regeerakkoord van de Vlaamse Regering 2019-2024 (punt 2.2) werd inzake armoedebestrijding vooropgesteld om de regiefunctie aan de lokale besturen toe te kennen. In de memorie van toelichting bij het ontwerp van het nieuwe decreet krijgen de ‘netwerken geïntegreerd gezins- en jeugdbeleid’ meer specifiek de opdracht voor ‘trajectondersteuning’ toebedeeld. Dat is slechts mogelijk als in de volgende legislaturen de aangewezen laagdrempelige lokale structurele inbedding van trajectondersteuning, én van gezinscoaching in het bijzonder, gewaarborgd kan worden.

In deze position paper inzake gezinscoaching, waarin de fundamentele en randvoorwaarden centraal staan, bieden we niet alleen inzichten in de wijze waarop gezinscoaching in de praktijk en in het lokaal en bovenlokaal beleid een plaats zou moeten krijgen. We hopen dat het ook inspiratie biedt voor de verdere concretisering van het begrip trajectondersteuning. **Het belang en de meerwaarde van gezinscoaching voor de meest kwetsbare gezinnen staat buiten kijf.**

ⁱ **Bronvermelding:** Van den Cruyce, N; Nys, K.; Vandewaerde, S.; Stoové, E. & Hermans, K. (2024). *Position Paper Gezinscoaching: een specifieke methodiek voor het werken met gezinnen in een maatschappelijk kwetsbare positie? Zes fundamentele op basis van een onderzoeks- en ondersteuningstraject*. LUCAS KU Leuven – Odisee-hogeschool.

ⁱⁱ We zijn de leden van de klankbordgroep, Bert D'hondt, Rudy De Cock, Lifa Ouald Chaib, Veerle Audenaert, Sylvia Hubar, Joke Sannen, Carine De Wilde, Wim van Lancker en Bérénice Storms, erkentelijk voor hun feedback en reflecties bij de tussentijdse versie van de position paper.